

AKSIZ SOLIG'I

Baytanov O'ralboy Miraqul o'g'li

Servis fakulteti Iqtisodiyot va menejment kafedrası assistenti, Jizzax politexnika instituti

Abilqosimov Sherali

Servis fakulteti talabi, Jizzax politexnika instituti

Annotatsiya: Mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiyalash jarayonida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'rtacha mablag'larini davlat byudjetiga to'g'ri va o'z vaqtida o'tkazishning ahamiyati juda katta. Aksiz solig'i davlat daromadlarini shakllantirishda va muayyan tovar va xizmatlar iste'molini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada aksiz solig'i ma'muriyatchiligini takomillashtirish bilan bog'liq muhim masalalarni o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Aksiz Solig'i, soliq faoliyati, moliya, byujet, soliq organlari, soliq stavkalari.

O'zbekistonda aksiz solig'i 1992 yilda qo'shilgan qiymat solig'i bilan birgalikda oborot solig'i va sotuvdan olinadigan soliqlar o'rniga joriy qilingan. Uning qo'shilgan qiymat solig'idan farqli tomoni shundaki, u ayrim tovarlar va mahsulotlarni chegaralab olgan va bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmatlarga nisbatan qo'llanilmaydi. Aksiz solig'i individual xarakterga ega bo'lib, faqat aksiz to'lanadigan tovarlarga nisbatan qo'llaniladi. Aksiz solig'i qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladigan bazada va narxda hisobga olinadigan yuklab jo'natilgan tovarlar qiymatining bir qismini egri (bilvosita) soliq sifatida budjetga undirish shakli hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996 yil 14 avgustdagi 285-sonli qaroriga asosan 1996 yil 1 oktyabrdan boshlab O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan va uning hududiga chetdan keltiriladigan tamaki mahsulotlarini va spirtli ichimliklarni (pivodan tashqari) majburiy ravishda aksiz markalari bilan markalash hamda ularni aksiz markalarisiz sotishni taqiqlanishi joriy etildi. Aksiz solig'ini to'lovchilar bo'lib, mulk shaklidan va soliq solishning qanday tartibi o'rnatilganligidan qat'i nazar, aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi va import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi. Bundan tashqari, oddiy shirkat aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarganda oddiy shirkat shartnomasining oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan sherigi aksiz solig'ini to'lovchi bo'lib hisoblanadi.

Soliq kodeksining 230-moddasiga ko'ra quyidagi operatsiyalar aksiz solig'i solinadigan ob'yekt hisoblanadi: – aksiz to'lanadigan tovarlarni realizatsiya qilish;

–aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa yoki pay badali tariqasida yoxud oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sherikning (ishtirokchining) hissasi sifatida topshirish;

–aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ishtirokchisiga (muassisiga) u yuridik shaxs tarkibidan chiqqan (chiqib ketgan) taqdirda yoki yuridik shaxs qayta tashkil etilganligi, tugatilganligi (bankrotligi) munosabati bilan topshirish, shuningdek oddiy shirkat shartnomasi doirasida ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlarni mazkur shartnoma sherigiga (ishtirokchisiga) uning shartnoma ishtirokchilari umumiy mulkidagi mol-mulkdan ulushi ajratib berilgan yoki bunday mol-mulk taqsimlangan taqdirda topshirish;

–aksiz to'lanadigan tovarlarni ulush qo'shish asosida qayta ishlashga topshirish, shuningdek ulush qo'shish asosida xom ashyo va materiallarni, shu jumladan aksiz to'lanadigan xom ashyo

va materiallarni qayta ishlash mahsuli bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi tomonidan qayta ishlashga berilgan xom ashyo va materiallarning mulkdoriga topshirish;

–ishlab chiqarilgan va (yoki) qazib olingan aksiz to'lanadigan tovarlarni o'z ehtiyojlari uchun topshirish;

–aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga import qilish. Aksiz to'lanadigan tovarlar uchun soliq solish bazasi bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

– aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan tamaki mahsulotlari, o'simlik (paxta) yog'i, etil spirti, pivo, konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar, filtrlı va filtrsiz sigaretalar, neft mahsulotlari (benzin, dizel yoqilg'isi va aviakerosin) bo'yicha - sotilgan mahsulotning natural ko'rinishidagi o'lchov birligiga nisbatan so'mda;

– aksiz solig'i to'lanadigan boshqa mahsulotlar (zargarlik buyumlari, kumushdan qilingan oshxona buyumlari, tabiiy gaz, suyultirilgan gaz, «Jeneral Motars» aksionerlik jamiyati avtomobillari) bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'ini hisobga olmagan holda, shartnomaviy narxlar bo'yicha yuklab jo'natilgan tovarning qiymatiga nisbatan foiz (advalor)da. Quyidagi aksiz to'lanadigan tovarlarga aksiz solig'i solinmaydi.

Aksiz solig'i tushunchasini qadimgi sivilizatsiyalarga borib taqalsa bo'ladi, u yerda alkogol va tamaki kabi ba'zi tovarlarga maxsus yig'imlar solingan. Eng yaqin tarixda turli mamlakatlarda aksiz solig'i daromadlarni oshirish va muayyan tovar va xizmatlar iste'molini tartibga solish vositasi sifatida keng qo'llanilgan. Zamonaviy sharoitda alkogolli ichimliklar, tamaki mahsulotlari, yoqilg'i, avtotransport vositalari, qimmatbaho buyumlar kabi keng turdagi mahsulotlarga aksiz solig'i undiriladi. Aksiz solig'i stavkalari va tuzilmalari har bir mamlakatda farq qiladi va ular ko'pincha iqtisodiy, ijtimoiy va tartibga solish nuqtai nazaridan o'zgarishlarga duchor bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharipova, N., & Qodirova, O. (2022). O'ZBEKISTONNING SOLIQ TIZIMIDAGI AKSIZ SOLIG'INING AHAMIYATI. *Science and innovation*, 1(C7), 344-348.
2. Abdurasulov, M. (2023). AKSIZ SOLIG'I VA UNING DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA O'RNI. *Solution of social problems in management and economy*, 2(7), 65-68.
3. Toshpo'latovich, S. S., & Husniddin o'g'li, B. A. (2022). IMPORT TOVARLARIGA NISBATAN QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I VA AKSIZ SOLIG'INI QO'LLASHNING O'ZIGA XOS JIHLTLARI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMYIY JURNALI*, 62-66.